ՄԱՐԱԾ ՍԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ՀԵՌԱԳԻՐ ԱԻԵՏԱՐԱՆ ՄԸ

ԹՈՒՂԹ՝ 251 (վերջինը փրքած)։ — ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ՝ 21 × 14 × 4 սմ.։ — ՆԻՒԹ՝ թուղթ։ — ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակեայ։ — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹԻ՝ 1, 2, 70բ (երեք–չորրորդը), 71ա, 116ա (երկրորդ սիւնակը), 116բ, 119բ, 120ա, 193, 194ա եւ 251բ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բաւական լաւ· Քղ· 36 կիսով պատռած· 67 եւ 68րդ թուղթերուն միջեւ կը պակսի թերթ մը (Մատթ· Ին· 60բ։ — ԻՂ· 10ա)։ — ԳԻՐ՝ նոտր։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն։ — ԶԱՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ համարձակ մարքերու սկզբնատառերը կարմրաւ են, իսկ գլուխներու սկզբնատառերը՝ զարդական, յատկապէս Աւետարանչական տառերը։ Քղ· 5ա՝ Գ, մարդկային կերպարանքով գծուած· 72ա՝ Ս, զոյգ կենդանիներով· 121ա՝ Ռ, կաճաչ եւ սեւ գոյներով, թեւաւոր ու կոտոշաւոր կենդանի մը (վիշա՞պ)· 195ա՝ Ի, թեւաւոր ձուկ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՌ՝ համարեա ամէն էջի վրայ, գունաւոր։ Քղ· 68ա եւ 247ա՝ թռչնական· 104բ՝ գմբեթաւոր երկու սիւնք· 54բ, 112, 156ա, 180բ, 212բ, 221ա՝ խոքանք· 64բ, 109ա, 186բ եւ 242ա՝ ծաղկային խաչ· 122բ՝ զաբարիա ֆահանայապետ· 217բ՝ ի ծնէ կոյրն (Աւետարան Ցովհաննու)։ — ԽՈՐԱՆՔ՝ գունազարդ եւ ծաղկային մոտիվներով· Քղ· 5ա, 72ա, 121ա եւ 195ա։ — ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ՝ գունաւոր եւ արեւելեան (պարսկական) ոճով· Քղ· 71բ՝ Մարկոս աւետարանիչ· 120բ՝ Ղուկաս· 194բ՝ Ցովհաննէս Պրոխորոն։ — ԳՐԻՉ՝ Աստուածատուր երէց Նաբին։ — ԾԱՂԿՈՂ՝ գրի՞չը։ — ՍՏԱՑՈՂ՝ Ղասարեի մահտեսի Սահակ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1735—1737։ — ՏԵՂԻ՝ Մարաշ, ի քաղն Ագ–Տէրէ, ընդ հովանեաւ սուրբ կարապետ (ս· Ցովհաննէս կարապետ) եկեղեցւոյ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ՝ Զեռագիրս սեպհական ունի է գրավաճառ Տիար Հրանդ Սամուէլի որ ի Փարիզ։

Մատեանս է Աւետարան· կը բովանդակէ

1· Քղ· 3ա—4բ· Գլուխք Աւետարանին Մատթէոսի։ 4բ՝ «Համառօտութիւն նախասացեալ գրոցս»։ 5ա—68բ· «Աւետարան ըստ Մատթէոսի։ — Գիրք ծնունդեան Ցիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Աբրահամու։ Աբրահամ ծնաւ զԻսահակ· (5բ) Իսահակ ծնաւ զՑակոբ» եւն։

2· Քղ· 69ա—70ա· Գլուխք Աւետարանին Մարկոսի։ 70ա—բ՝ Նախադրութիւն Աւետարանին Մարկոսի։ 72ա—115ա· Աւետարան ըստ Մարկոսի։ — «Սկիզբն Աւետարանի Ցիսուսի Քրիստոսի· որպէս եւ գրեալ է ի մարգարէս, Ահաւասիկ ես առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի քո, որ հանդերձեսցէ զճանապարհս քո առաջի քո» եւն։ 115ա—116ա· — «Ցարուցեալ Ցիսուս առաւօտուն առաջի միաշաբաթուն երեւեցաւ Մարիամու Մագդաղենացւոյն, յորմէ հանեալ էր զեօթն դեւն։ Եւ նա երթեալ պատմեաց այնոցիկ որք ընդ նմայն էին մինչդեռ լային եւ պայլին» եւն։

3· Քղ· 117ա—118բ· Գլուխք Աւետարանին Ղուկասու։ 119ա· Նախադրութիւնք։ 121ա—193ա· Աւետարան ըստ Ղուկասու։ — «Քանզի բազումք յօժարեցին վերստին կարգել զպատմութիւնն վասն իրացն հաստատելոց ի մեզ» եւն։

4· Քղ· 193բ· Գլուխք Ցովհաննու Աւետարանին։ 195ա—249ա· Աւետարան ըստ Ցովհաննու· — «Ի սկզբանէ էր Բանն եւ Բանն էր առ Աստուած» եւն։ Ը· գլխուն 1—11 համարները դրուած են Աւետարանին վերջացորութեան (Քղ· 248բ—249ա)։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.—

1· Քղ· 68բ·

«Որ նուիրեաց զնիւթ տառիս,
այն որ զմարմինն եառ եւ զդիս·
առ ի պատճառ յոգնեալ անդիս,
բազմանկար սուրբ կտակիս։
Արդ ժառանգողք ի նեղկայիս
եւ տեսանողք լուսազարդիս,
աղօթեցէք նախ առաջ յիս (առաջոդի՞ս),
բազմամեղի Նարիւն գծողիս·
եւ ծնօղաց եւ ազգայիս,
եւ ուսուցչաց մեր վարպետիս,
ե՛աշակերտաց իմոց առ յիս,
եւ առաջոդի սուրբ տառիս·
ամէն քրիստոնէի զարմիս,
եւս առաւել Հայոց տոհմիս,
համազասիլ լոյս երամիս,
արքայութեանդ վերնականիս։
Որք ընթեռնուք զայս բանք քանիս
ե՛յիշատակէք զիս եղկելիս,
եւ զուք յիշեալ լերջիք յերկինս·
Տէրն տայ ձեզ վարձս բարիս։
Թվին ՌՃՀԴ· (= 1735)»։

2· Քղ· 193ա· «Մեղօք մթնացեալ եւ ի գոյն այծու զարձեալ նուաստ գրչի մակաբուրը նարին ոչինչս ազաչեմ զձեզ ով սուրբ ընթերցող քահանայք, յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զմեղօք լցեալ գրիչս։ Եւ ով ոք որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի միւս անգամ գալուստ տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի· ամէն։ Հայր մեր որ յերկինս։ Թվին ՌՃՀԵ (= 1736)»։

3· Գլխաւոր յիշատակարան· Քղ· 249ա· — «Փառք անըսկիզբն եւ անզուգական, անեղական, անայլայլական ... սուրբ երրորդութեանն յաւիտեանս յաւիտենից· ամէն։ Իսկ ի չորից յԱւետարանչացն խորհուրդ բազմօրինակ ի՛ն տեսանի իբր չորք անկիւնս արարածոցս աշխարհիս եւ իբր մշտահոս չորս գետս յադենականս։ Եւ այլ նման չորից կենդանեաց ըստ տեսլեան եզեկիէլի (249բ), այլ եւ նման չորից նիւթից զգալի տարրոց, որ չարամանեալ միութեամբ ըզդալեաւ միջնորդութեամբ հոգւի ընկալուեցաւ կենդանի մարդ բանական ցուցեալ· նոյնպէս չորս յԱւետարանչացն միաբան հոսղէկրութեամբ Հոգւոյն սրբով զբանն աստուածային զմարդեղութեանն յայտնեալ ծանուցին կենդանութիւն ամենայն աշխարհի։ Ըստ այնմ՝ Ես խակ եմ (յ)արութիւն եւ կեանք· եւ որ հաւատայ յիս մի մեռցի յաւիտեան։ Այսպէս յաւէտ կենդանութիւն յԱվիտեան։ Աւետարան կոչեցաւ սուրբ Գիրքն այս։ Արդ զբեցաւ սուրբ յԱւետարանս եւ յաւարտեցաւ ի մայրաքա(ղ)ն Մարաշ, ի թաղն Աղտէրէ, ընդ հովանեաւ նորաշէն Դ· խորան սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ[1]· ի թվարերութեանն ազգանազեան եւ յարեթեական տօմարի ՌՃՀԶ (= 1737)· ձեռամբ մեղապարտ եւ անարժան Աստուածատուր երիցու, որ մականուամբ Նարին կոչեն[2], ի յղեալոյէ եւ հոգիաւէր մահտեսի Սահակն վասն կոչման Հոգիասէր մահտեսի Մարիամին հոգւոյն[3] զակցոյն մահտեսի Մարիամին հոգւոյն։ Ամէն։ Հայր մեր որ յերկինս։ Թվին ՌՃՀԶ (= 1737) Դեկտեմբերի Իէ· օրն»։

ՄԵՍՐՈՊ Վ· Գ· ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

---

1 Ս· կարապետ եկեղեցին չինուած էր Ak-Dere գետին մէջ, «Ս· Սահակեանցն աւելի հիւսիս, քաղաքին դրեթէ հիւսիսային ծայրը» (Գ· Հ· Գալուստեան, Մարաշ, Նիւ Եորք, 1934, էջ 572)։ Ցիշատակարանս զայն կը կոչէ «նորաշէն», բայց այս բառը պէտք է հասկնալ «վերանորոգեալ» կամ «ի նորոյ վերակառուցեալ», քանի 1699 թուին տէր Սարգիս երէց «ի դուռն սուրբ կարապետին» գրչագրած է Մաշտոց մը (Թ· 87 Զեռագիր Հալէպի, Սիւրմէլեան, Ա, էջ 169· տես նաեւ էջ 275—7 եւ 327—31)։ 1895 Թուի Քրքական յարձակմանց եւ ջարդերու ընթացքին եկեղեցին այրած է, սակայն չնորհիւ տէր Ներսէս քհնյ· Շահինեանի (1860—1915) ջանքերուն՝ վերստին կառուցուած է 1912—1915 թթ· (Գալուստեան, յիշեալ աշխատ·, էջ 603—604)։

2 Նոյն տէր Աստուածատուր Նարին երէցն, «ի տիս մանկութեան եւ յաշակերտութեան գրովի»՝ 1731 Թուին գրած է ուրիշ Աւետարան մը, որ այժմ կը պահուի Հալէպ, ընդ համարաւ 25 (Սիւրմէլեան, Ա, էջ 60—61)։

3 Ընդ գծեալ նախադասութիւնը տարբեր գրով է։

թիւն (250ա) ի պայծառութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ եւ յո(ւ)րախութիւն ուխտի մանկանց նազելի մօր մերոյ նոր Սիոնի։ Արդ աղաչեմ զսրբազան զաստուածարեալ դասս քահանայից, որք ընթեռնուք կամ օրինակէք, յիշեսջիք սրտի մըտօք զմեզապարտ գրիչս, զծնօղս իմ եւ զհօրեղբայրն իմ զտէր Սիմէօն բարեւնապետեան եւ զհովուապետն[4] որ առ Աստուած հանգեաւ ի թվին ՌՃՀԹ (= 1730)· նաեւ զուսուցիչն իմ զտէր Զաքարիայն եւ զտէր Յովաննէսն եւ զամենայն սուրբ յԱւետարանիս· եւ որք յիշեն՝ յիշեալ լիցին առաջի ահեղ աթոռին Քրիստոսի· ուր բանք սպառին եւ գործք թաղաւորեն առաջի արդար դատաւորին Քրիստոսի· ամէն»։

4· Քղ· 250բ՝ անվարժ նոտր գրով· — «Ցիշատակ է սուրբ Ավետարանս Անթապու՝ զի դուռն սուրբ Աստուածածին եկեղեցի, զամենայն մահտեսի Սահակին եւ կենակցին մահտեսի Մարիամին, որ առ Աստուած է հանդուցեալ եւ գտեր զերկնաւոր Նուրխաթունն եւ զաղաչեմ ըզդեզ, սրբազան զաստուածամերձ դաս քահանայիցդ, որք ընթ(է)ռ(ն)ուք կամ օրինակէք՝ յիշեսջիք սրտի մտօք։ Ցիշատակ էնօղն յիշեալ լիցիք առաջի ահեղ աթոռին Քրիստոսի· ամէն։ Հայր մեր, որ յերկինսդ ես սուրբ եղիցի։ Թվին Հայոց ՌՃՀԶին (= 1737) Դեկտեմբերի Իէ· օրն»։

ՄԵՍՐՈՊ Վ· Գ· ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

---

4 Սիմէոն բարեւնապետ–հովուապետը հաւանօրէն Խեպեցի Սիմէոն եպիսկոպոսն է, որ կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած է 1690 թուի Մարտի 2ին՝ Անթիլիասի վանքին մէջ (Քէչիչեան, Թէպի ս· Աստուածածին եկեղեցին մէջ (Քէչիչեան, Թէպի ս· Աստուածածին եկեղեցին մէջ (Քէչիչեան, Ցուցակ ձեռագրաց Զմմառու վանուց, էջ 17բ)։ 1697 Ցուցակ ձեռագրաց Զմմառու վանուց, էջ 17բ)։ 1697 Թուին տաճարին ան վարդապետ է (Սիւրմէլեան, Մայր Թուին տաճարին ան վարդապետ է (Սիւրմէլեան, Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Հալէպի, Բ, էջ 95), սակայն 1722 Ապրիլ 22 Թուակիր վկայագրի մը մէջ կը կայն 1722 Ապրիլ 22 Թուակիր վկայագրի մը մէջ կը յիշուի իբր եպիսկոպոս Անթէպի, Հռոմկլայի ու Գիւրնեցի իբր եպիսկոպոս Անթէպի, Հռոմկլայի ու Գիւրնեցի եւ «աթոռակալ Տանն Կիլիկիոյ» (E. Tisserant, Codices Armeni Bybliothecae Vaticanae, Հռոմ, 1927, էջ 105)։ Ձեռագրիս մէջ ալ կը յիշատակուի իբր «բարեւնապետ եւ հովուապետ», վախճանեալ 1730ին։ Կիլիկիոյ կաթողիկոսաց պատմիչը անտեղեակ է Ժէ· դարու սկիզբը գործած Սիմէոն անուն հայրապետական փոխանորդի մը եւ կամ «հովուապետ»ի մը գոյութեան մասին (Բարգէն կթղ· Կիւլեսէրեան, Պատմութիւն կաթողիկոսաց Կիլիկիոյ, Անթիլիաս, 1939, էջ 449—80), սակայն վերոբերեալ յիշատակարանաբան չնորհիւ կարելի է եզրակացնել որ Սիմէոն Խեպեցի եպիսկոպոս, շուրջ 1722—1730 Թուականները, վարելով հանգերձ Անթէպի եւ չրջակայից հոգեւոր առաջնորդութիւնը՝ եղած է կաթողիկոսական տեղապահ Տանն Կիլիկիոյ։

© National Library of Armenia